

Anna Nowak

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Stosunek studentów pedagogiki do wybranych instytucji kontroli społecznej i do prawa jako narzędzia kontroli społecznej

Znajomość prawa, stosunek do prawa oraz ocena środków kontroli społecznej są od lat przedmiotem zainteresowania przedstawicieli nauk społecznych, między innymi Adama Podgóreckiego, Jerzego Kwaśniewskiego, Marii Łoś i Anny Turskiej. Ludzkość od zarania dziejów ma do czynienia z sytuacjami zagrażającymi jej egzystencji, z naruszaniem norm społecznych i prawnych. Współcześnie żyjemy w środowisku niestabilnym przyrodniczo i niepewnym społecznie, coraz większa część społeczeństwa znajduje się pod wpływem negatywnych czynników zagrażających jej egzystencji, poczuciu bezpieczeństwa, także różnych czynników kryminogennych. Próba przeciwdziałania różnym przejawom patologii społecznej jest powoływanie różnego rodzaju instytucji kontroli społecznej¹, do których podstawowych zadań należy zapewnienie mieszkańcom poczucia bezpieczeństwa i wymuszanie konformizmu.

¹ Termin „kontrola społeczna” wprowadził w 1901 roku Edward Alsworth Ross, który traktował kontrolę społeczną jako jeden ze sposobów (sposób intencjonalny) dominacji społeczeństwa nad jednostką. Pojęcie kontroli społecznej w ujęciu tego socjologa jest związane z pojęciem porządku, zapewniającego trwałość struktur społecznych oraz wymianę pomiędzy jego członkami. Realizacja kontroli społecznej odbywa się za pomocą instrumentów takich jak: sankcje opinii publicznej, sankcje prawne i religijne. Ich uzupełnienie stanowią środki kontroli społecznej: nauczanie oraz zwyczaj. Porządek społeczny mają zapewniać oświecenie, iluzja, wartościowanie społeczne, elementy etyczne. Podaje za: H. Kupiec: *Kontrola społeczna nad młodzieżą w dużym mieście*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2007, s. 18–19.

W polskiej literaturze wielu autorów przedstawiało swoje propozycje poglądów na temat kontroli społecznej; czyniono to z różnych perspektyw: socjologii dewiacji, kryminologii czy prawa.

Według Piotra Sztompki, „Kontrola społeczna to zespół czynników kształtujących zachowanie jednostki w sposób społecznie pożądanym. Czynniki te występują w dwóch aspektach – statycznym i dynamicznym. Aspekt statyczny – to społeczny system normatywny przedstawiający wzorzec zachowań wymaganych. Aspekt dynamiczny – to społeczne oddziaływanie represyjne i prewencyjne, podjęte w wyniku stwierdzenia rozbieżności pomiędzy aktualnym lub prawdopodobnym zachowaniem jednostki a wymaganiami systemu normatywnego, oddziaływania zmierzające do usunięcia lub zmniejszenia tej rozbieżności”². Sztompka jako podstawowe komponenty procesu kontroli społecznej wymienia:

- istnienie określającego wymagany stan rzeczy wzorca, na który składa się związek norm i wartości obowiązujących w danej grupie, system normatywny;
- znajomość aktualnych lub prawdopodobnych odchyłeń od normy, działanie nieformalnych agend kontroli społecznej zmierzające do wykrycia dewiacji;
- porównywanie stanu faktycznego ze stanem postulowanym przez wzorzec, ocena aktualnego lub prawdopodobnego stanu przy zastosowaniu kryteriów normatywnych;
- oddziaływania oparte na dokonanej ocenie, zmierzające do modyfikacji zaburzonego zachowania, polegające na stosowaniu presji społecznej w celu wymuszania zgodności postępowania jednostki z postulowanym przez system normatywny wzorcem³.

Jan Szczepański twierdził, iż „Każda grupa, każda zbiorowość społeczna rozwija szereg miar, sugestii, sposobów przekonywania, nakazów i zakazów, system perswazji i nacisku, sankcji aż do przymusu fizycznego włącznie, system sposobów wyrażania uznania, wyróżnienia, nagród, dzięki któremu doprowadza zachowania jednostki i podgrup do zgodności z przyjętymi wzorami działania, do respektowania kryteriów wartości, słowem – przy pomocy którego kształtuje konformizm członków. System ten nazywamy *systemem kontroli społecznej*”⁴. Siła oddziaływań kontrolnych zależy od stopnia negatywnych konsekwencji postępowania jednostki dla grupy.

² P. S z t o m p k a: *Teoria kontroli społecznej. (Próba systematyzacji)*. „Kultura i Społeczeństwo” 1967, nr 3, s. 137.

³ Ibidem, s. 136.

⁴ J. S z c z e p a ń s k i: *Elementarne pojęcia socjologii*. Warszawa: PWN, 1970, s. 215.

Zdaniem Jana Szczepańskiego⁵, aby system kontroli społecznej mógł w pełni funkcjonować, muszą być spełnione następujące warunki:

1. Istnienie wspólnego, powszechnego systemu wartości tworzącego kulturę danej grupy. Jego obecność powoduje uznanie wspólnych norm wywołujących podobieństwo w zachowaniach członków danej grupy i pozwala na sankcjonowanie zachowań odbiegających od przyjętych wzorców postępowania.
2. Prawidłowy musi być przebieg procesu socjalizacji, polegający na wpajaniu przez grupy pierwotne i instytucje społeczno-wychowawcze pożądanых wzorów postępowania, uczeniu bezkonfliktowego pełnienia ról społecznych. Końcowym efektem prawidłowej socjalizacji jest internalizacja norm i wartości obowiązujących w danym społeczeństwie.
3. Zaspokojone powinny być wewnętrzne potrzeby jednostki na drodze posługiwania się konformistycznymi sposobami realizacji zamierzonych celów.
4. Sprawnie funkcjonować musi system instytucji kontroli społecznej, określający granice bezpiecznej egzystencji jednostki w społeczeństwie i wspierający grupy nieformalne w procesie konformizacji zachowań jednostki.

Zdaniem Jana Szczepańskiego, ważny jest również pewien system czujności, na który składają się sformalizowane i niesformalizowane sposoby wykrywania czynów i zachowań niepożądanych. Na system ten składają się nie tylko zorganizowane instytucje policji, biura śledcze, agencje detektywistyczne itp., lecz także codzienne zainteresowanie, codzienne spostrzeżenia i obserwacje czynione przez otaczające jednostkę środowisko społeczne. Ten nieformalny system czujności, przybierający różne formy zależne od typu kultury, obyczajów, ustroju politycznego, religii itp., jest szczególnie skuteczny, gdy chodzi o regulowanie codziennych zachowań w codziennych kontaktach, załatwianiu spraw, wykonywaniu pracy zawodowej itd. Istotą tego nieformalnego systemu czujności jest więc stała ocena zachowań członków grup przez innych członków, ocena wzajemna i zazębiająca się, z którą jednostka musi liczyć się w swoim postępowaniu⁶. Głównymi elementami kontroli społecznej w opinii Jana Szczepańskiego są nadzór i sankcje (formalne – stosowane przez instytucje, i nieformalne – stosowane przez grupy nieformalne).

Barbara Szacka, podobnie jak Szczepański, wyróżnia formalne agendy kontroli i kontrolę nieformalną, która obejmuje „wszystkie wzory zachowań przekazywane w stosunkach osobistych i wszystkie reakcje

⁵ Ibidem, s. 124.

⁶ Ibidem, s. 228.

i sankcje stosowane spontanicznie i na zasadzie zwyczaju”⁷. Zwraca uwagę na zależność pomiędzy oboma rodzajami kontroli oraz prymat oddziaływań nieformalnych w kontekście oceny skuteczności funkcjonowania całej kontroli społecznej. Pisz: „Aby jej [policji – A.N.] działania były skuteczne, a prawo przestrzegane, nie wystarczy sama sprawność aparatu ścigania i karania. Ważny jest stopień zgodności przepisów prawnych z normami moralnymi i obyczajowymi. [...] Osłabienie kontroli nieformalnej prowadzić może nie tyle do rozwoju potężnych systemów kontroli formalnej, ile do ogólnego osłabienia kontroli”⁸.

Sformalizowana kontrola społeczna jest regulowana systemem norm przewidujących kto, wobec kogo i jakimi środkami wpływa na przestrzeganie określonych norm. Może być pełniona przez sformalizowane agendy kontroli prawnej⁹, do których zalicza się: policję, Urząd Ochrony Państwa (obecnie: Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego), Inspekcję Celną, urzędy kontroli skarbowej, straże miejskie, straż leśną, straż graniczną, prokuraturę oraz organy sądów, a także instytucje kontrolne nieuprawnione do samodzielnego ścigania przestępstw, na przykład Najwyższą Izbę Kontroli, Regionalne Izby Obrachunkowe, prywatne agencje ochrony oraz inne instytucje, w tym urzędy mel-dunkowe.

Jak twierdzi Jerzy Kwaśniewski¹⁰, najbardziej widoczny instrument kontroli społecznej stanowi prawo, zwłaszcza prawo karne, karny wymiar sprawiedliwości. „Celem prawa jest kształtowanie członków zbiorowości wedle ogólnie przyjętego wzorca konformistycznych zachowań, dzięki internalizacji norm i postaw w trakcie procesu socjalizacji poprzez formalne i nieformalne środki kontroli społecznej, wymagające utrzymywanie ładu społecznego”¹¹.

„Kontrola społeczna sprawowana poprzez właściwe normy prawne sprawuje trzy funkcje:

- chroni sfery wolności ludzkich. W postulacie ujawnia się dwubiegunowy charakter relacji; jeśli jeden podmiot jest uprawniony do ochrony, to drugi jest zobligowany ją zapewnić. Obowiązek ten

⁷ B. Szacka: *Wprowadzenie do socjologii*. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2003, s. 161.

⁸ Ibidem, s. 162.

⁹ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski: *Kryminologia*. Gdańsk: Arche, 2001, s. 465.

¹⁰ J. Kwaśniewski: *Spółczeństwo wobec dewiacji*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1983, s. 12.

¹¹ T. Burdzik: *Prawo jako narzędzie kontroli społecznej*. W: *III Forum Socjologów Prawa „Prawo i ład społeczny”*. Red. E. Moczuł, B. Sagan. Rzeszów: Mitel, 2010, s. 63.

wypływa z Konstytucji (ochrona praw i wolności obywatelskich) niebędącej bezpośrednio sankcjonowanej, lecz sprawującej swą kontrolę za pomocą aktów ustawodawstwa zwykłego;

- służy jako środek realizacji określonych celów – funkcja instrumentalna, państwo nakazuje dane zachowania ludziom, przez co jest przejawem interwencjonizmu państwowego poprzez sankcje administracyjne;
- ustala wiążące ludzi standardy zachowania. Wskazany zostaje uniwersalny charakter wartości powszechnie uznawanych za podstawowe, których zachwianie jest karane w sposób autonomiczny, np. są ścigane z urzędu. Związane z sankcjami karnymi¹².

Nieformalna kontrola społeczna, mimo braku skodyfikowania, w znaczący sposób determinuje zachowanie jednostki z racji rozporządzania sankcjami, zarówno pozytywnymi (szacunek), jak i negatywnymi (ostracyzm społeczny, lekceważenie), przez co może stanowić „»[...] jeden z najbardziej wyniszczających środków karania, jakimi rozporządza społeczność ludzka«”¹³. W badaniach opinii publicznej na temat prawa i wymiaru sprawiedliwości 51% respondentów twierdzi, że Polacy nie przestrzegają prawa, 44% – że postępują zgodnie z literą prawa, 5% – nie wie, jak postępują Polacy. Problemem, zdaniem badanych, jest raczej nieskuteczne egzekwowanie prawa niż złe przepisy. Największą aprobatę działań wymiaru sprawiedliwości spotyka się wśród uczniów i studentów (40% pozytywnych ocen). Za najważniejszy problem respondenci uznają przewlekłość postępowania sądowego¹⁴.

Przedmiotem własnych badań uczyniłam stosunek studentów pedagogiki i pedagogiki specjalnej do prawa, do jego przestrzegania i skuteczności oraz stosunek do wybranych instytucji kontroli społecznej. Celem badań była próba określenia stosunku badanych studentów do wybranych instytucji kontroli społecznej i ustalenie czynników warunkujących ich skuteczność oraz analiza stosunku do prawa jako narzędzia kontroli społecznej.

W badaniach sformułowano kilka problemów badawczych:

- Jaki jest stosunek studentów do prawa i do jego przestrzegania oraz skuteczności?
- Kiedy należy, zdaniem badanych, przestrzegać prawa?
- Jaki jest stosunek badanych do wybranych instytucji kontroli społecznej?

¹² Ibidem, s. 68–69.

¹³ Ibidem, s. 64.

¹⁴ *O przestrzeganiu prawa i funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości w Polsce*. Komunikat CBOS. Warszawa, styczeń 2013. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_005_13 [3.02.2017].

- Jakie doświadczenia w kontaktach z tymi instytucjami mają badani?
- Co stanowi źródło informacji, sądów badanych na temat tych instytucji?
- Jak badani oceniają wybrane instytucje kontroli społecznej?
- Jakie problemy, zdaniem studentów, występują w działalności policji, prokuratury, sądów?
- Jakie czynniki, zdaniem badanych, sprzyjają skutecznym działaniom instytucji?
- Jakie czynniki decydują, zdaniem respondentów, o punitowności Polaków?
- Jaką rolę, zdaniem badanych, odgrywa nieformalna kontrola społeczna?

Badania miały charakter badań diagnostycznych, posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, wykorzystano własnej konstrukcji kwestionariusz ankiety, zawierający 20 pytań, w tym 2 pytania otwarte. Badania przeprowadzono w styczniu i lutym 2017 roku wśród studentów kierunku pedagogika i pedagogika specjalna na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

W badaniach udział wzięło 130 studentów – 125 kobiet i 5 mężczyzn. Studenci byli w wieku 19–27 lat, największą grupę (73,85% badanych) stanowiły osoby w wieku 20–23 lat.

Prawo, zdaniem większości badanych (128 osób – 98,46%), odgrywa bardzo ważną rolę, gdyż określa reguły zachowania, wyznacza granice zachowania obywateli, zapewnia w społeczeństwie ład, a obywatelom poczucie bezpieczeństwa, urzeczywistnia ideę sprawiedliwości i równości, pozwala obywatelom właściwie funkcjonować w społeczeństwie, jest podstawą interakcji społecznych i uczy odpowiedzialności za czyny, stanowi także drogowskaz. Studenci identyfikują przede wszystkim funkcje regulacyjną, kontrolną i ochronną prawa. Tylko 2 osoby stwierdziły, że prawo odgrywa niewielką rolę w życiu człowieka. W życiu studentów prawo jest ważne – tak sądzi 125 osób (96,15%); 3 osoby (2,31%) nie odpowiedziały na to pytanie, a 2 stwierdziły, iż rola prawa w ich życiu osobistym jest nieznaczna. Co daje studentom prawo? Przede wszystkim, jak stwierdzili badani, wyznacza kierunek ich działania, pozwala czuć się bezpiecznie, reguluje życie codzienne młodych ludzi, określa prawa i obowiązki, wyznacza ich granice, pozwala na odpowiednie funkcjonowanie społeczne, zapewnia poczucie sprawiedliwości, prawo do życia i do nauki, reguluje procedury postępowania, kieruje życiem publicznym. Prawo w opinii studentów jest wciąż obecne w ich życiu, warunkuje ich postępowanie.

Studenci twierdzą, że trzeba przestrzegać prawa nawet wtedy, gdy uważamy je za niesłuszne – tak sądzi 112 osób (86,15%), w tym 26 to osoby zdecydowane i pewne swojego poglądu w tej sprawie; 11 re-

spondentów (8,46%) uważa, że nie trzeba (odpowiedzi „nie” i „raczej nie”) przestrzegać prawa, 5 osób (3,85%) jest niezdecydowanych. Czy w wyjątkowych sytuacjach można łamać przepisy prawa? Na to pytanie 67 respondentów (51,54%) odpowiedziało „tak” (ich zdaniem jest to usprawiedliwione w sytuacji ratowania zagrożenia życia, w obrobie własnej lub innych, w sytuacji łamania praw człowieka przez rządzących i w sytuacji nieposłuszeństwa obywatelskiego), 61 studentów (46,92%) stwierdziło, iż nic nie usprawiedliwia łamania prawa, 2 osoby (1,54%) nie odpowiedziały na to pytanie.

Polacy postępują zgodnie z literą prawa według 19 badanych (14,61%), odpowiedzi „trudno powiedzieć” udzieliło 79 osób (60,77%), natomiast 32 badanych (24,61%) sądzi, że Polacy nie przestrzegają prawa. Wśród studentów dominuje przeświadczenie, że problemem jest nieskuteczne egzekwowanie prawa i złe przepisy. Niemal połowa respondentów (56 osób – 43,08%) przyznała się, iż nie zawsze przestrzega prawa. Dziewięć osób zgodziło się ze stwierdzeniem, że przepisów, które uważamy za niesłuszne, nie należy w ogóle przestrzegać, pozostali – 111 osób (85,38%) – twierdzieli, iż jeśli napotyka się przepisy prawa niesłuszne w swojej ocenie, należy je stosować pozornie, ale faktycznie omijać; 3 osoby (2,31%) nie zgodziły się z żadnym z tych stwierdzeń, a 7 (5,38%) nie odpowiedziało na to pytanie.

Większość studentów (119 – 91,54%) nie miała bezpośredniego/osobistego kontaktu z sądem, nie byli stroną w sprawie sądowej. Jedenaścioro (8,46%) potwierdziło, iż uczestniczyło w sprawie sądowej: 7 osób (5,38%) brało udział w postępowaniu sądowym z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego (były to sprawy o alimenty, adopcję), 1 osoba w postępowaniu o ochronę dóbr osobistych i 1 w postępowaniu karnym (wypadek w ruchu drogowym), 2 osoby były w sądzie w charakterze świadka przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. Oceny działań sądu wystawione przez studentów, a opierające się na ich doświadczeniach były zróżnicowane – 8 osób oceniło działalność sądów dobrze, pozostali źle. Ci, którzy na podstawie własnych doświadczeń negatywnie ocenili działalność sądu, narzekali na biurokrację, przewlekłość postępowania i opieszałość, a także lekceważący stosunek urzędników sądowych do stron postępowania i świadków. Niezbyt częste doświadczenia osobiste studentów związane z załatwianiem spraw sądowych sprawiają, że ich poglądy na temat wymiaru sprawiedliwości oparte są, jak się okazuje, na doniesieniach medialnych (z telewizji, Internetu). Na bazie doświadczeń i opinii innych ludzi swoje poglądy na temat wymiaru sprawiedliwości, jak przyznało, kształtuje kilkunastu respondentów.

Z przeprowadzanych sondaży wynika, iż znaczna grupa Polaków negatywnie ocenia polski wymiar sprawiedliwości. Zapytałam studentów, jaki mają pogląd na temat negatywnej oceny wymiaru sprawiedli-

wości. Wypowiedziały się 122 osoby (co stanowi 93,85% badanych), ich odpowiedzi były bardzo zróżnicowane i związane z sytuacją polityczną państwa (trudną sytuacją w kraju). Respondenci mówili o wzroście przestępczości, złej jakości przepisów prawa, lukach w prawie, niekompetencji sędziów, którzy wydają niesprawiedliwe wyroki (zbyt łagodne lub za surowe) i zbyt często umarzają postępowania sądowe, ale także o nagłaśnianiu przez media nieprawidłowości, które mają miejsce w polskim sądownictwie (przypadki korupcji, upolitycznienie sądów, nierzetelność w postępowaniu sądowym). Kilku studentów zwróciło uwagę na niską świadomość prawną Polaków i ich braki w edukacji prawnej, twierdzili, że wiele osób dokonuje oceny, nie wiedząc, jak trudne są sprawy sądowe; powodem negatywnych opinii o polskich sądach są także złe doświadczenia osobiste badanych.

Studenci ocenili skuteczność 8 instytucji kontroli społecznej. Zdaniem 127 (97,69%) respondentów (3 osoby nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie), najbardziej skutecznie działa prokuratura (średnia ocen: 4,01)¹⁵ i sąd (średnia: 4,03), kolejne w rankingu są: urząd skarbowy (średnia: 4,08), Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (średnia: 4,33), Najwyższa Izba Kontroli (średnia: 4,64), Straż Graniczna (średnia: 4,76), Policja (średnia: 5,023); za najmniej skuteczną badani uznali działalność straży miejskiej (średnia: 6,02). Najwięcej razy (30) na pierwszym miejscu – jako najbardziej skuteczna instytucja kontroli – został wybrany urząd skarbowy, największą liczbę wskazań jako instytucja najmniej skuteczna (55 razy na 8 miejscu) miała straż miejska. O sprawnym działaniu instytucji kontroli społecznej decyduje, zdaniem studentów, struktura i organizacja pracy instytucji, jej finansowanie, kompetentna i profesjonalna kadra z odpowiednimi, szerokimi uprawnieniami i przejrzystym, jasnym systemem awansów, o odpowiedniej liczebności, ale także sposób działania zgodny z przepisami prawa, dobre prawo i odpowiednie procedury oraz szybkość postępowania.

Wśród czynników warunkujących skuteczne działanie instytucji kontroli społecznej studenci wymieniali: odpowiednią kadre zatrudnioną w instytucji – 58 badanych (44,61%), działanie na zasadach sprawiedliwości – 51 badanych (39,23%), działanie zgodne z przepisami prawa – 46 badanych (35,38%), dobrą organizację pracy instytucji – 44 badanych (33,85%), profesjonalizację instytucji – 3 badanych (2,31%).

W działalności policji studenci zauważają najczęściej: problem korupcji – 74 osoby (56,92%), zaniedbania w zakresie szkolenia policjantów – 69 osób (53,08%), trudności organizacyjne – 64 osoby (49,23%),

¹⁵ Respondenci mieli ocenić skuteczność, przynajmniej tym instytucjom oceny w skali od 1 do 8, gdzie 1 to instytucja najbardziej skuteczna, a 8 – najmniej skuteczna.

upolitycznienie – 54 osoby (41,54%), małe uprawnienia policjantów – 38 osób (29,23%) i trudności finansowe – 32 osoby (24,61%), 2 osoby wskazały nadużywanie władzy. Jako mankamenty funkcjonowania prokuratury studenci wymienili: upolitycznienie instytucji – 102 osoby (78,46%), korupcję – 89 osób (68,46%), hierarchiczne podporządkowanie – 70 osób (53,83%) i trudności organizacyjne – 51 osób (39,23%). Problemy w działalności sądów to, zdaniem respondentów: przewlekłość postępowania sądowego – 95 osób (73,08%), upolitycznienie – 69 osób (53,08%), korupcja – 67 osób (51,54%), problemy organizacyjne – 32 osoby (24,61%); 28 badanych (21,54%) wskazało na procedury postępowania przed sądami.

Polacy w sondażach wykazują się dużym stopniem punitowności (żądadają wysokich kar i nie mają tolerancji dla przestępców). Co decyduje o punitowności Polaków? Zdaniem 128 studentów (tytuł odpowiadał na to pytanie), na kształtowanie punitowności Polaków wpływa przede wszystkim opinia społeczna (49 osób – 38,28%) i stan przestępczości (44 osób – 34,37%), a także funkcjonowanie i efektywność prawa karnego (42 osób – 32,81%). Niewielu studentów podkreśliło znaczenie wiedzy naukowej w wykonywaniu zawodu sędziego – 3 osoby (2,34%) – i jego znajomości przepisów zawartych w Konstytucji (11 osób – 8,59%).

Nieformalna kontrola społeczna w znaczący sposób (zależny od środowiska) determinuje, w opinii studentów, zachowanie jednostki, szczególne znaczenie badani przypisywali rodzinie, która – jak twierdzili – może najwcześniej wpływać na zachowania, to w rodzinie bowiem przebiega proces socjalizacji, członkowie rodziny mogą szybko zahamować negatywne zachowania jednostki. Wpływ ten jest bezpośredni, szybki i znaczący zwłaszcza na osoby, które mają negatywny stosunek do państwa i do instytucji formalnej kontroli społecznej.

Można stwierdzić, iż poglądy studentów na kwestie dotyczące przestrzegania prawa i instytucji kontroli społecznej są zróżnicowane, badani sądzą, iż prawo pełni funkcję regulacyjną i ochronną, jest gwarantem bezpieczeństwa Polaków. Obok dobrego prawa potrzebne są organy gwarantujące jego egzekwowanie, wśród których szczególną rolę odgrywają instytucje kontroli społecznej. Celem kontroli społecznej jest zapewnienie ładu i porządku społecznego, te zaś umożliwiają skuteczne działanie instytucji kontroli formalnej. Najbardziej efektywnie, zdaniem studentów, działają prokuratura i sądy, najmniej skuteczna jest straż miejska. O sprawnym działaniu instytucji kontroli społecznej decydują, jak twierdzą badani, kompetentna kadra, organizacja pracy i działanie zgodne z prawem. Studenci zauważają wiele nieprawidłowości w działaniu instytucji kontroli społecznej, w tym: korupcję i upolitycznienie; ponadto w policji – zbyt małe uprawnienia policjantów i ich niskie kompetencje, w prokuraturze – hierarchiczne

podporządkowanie, a w sądach – przewlekłość postępowania sądowego. Kilka osób, opierając się na własnych doświadczeniach, negatywnie oceniło działalność sądu: wskazywano na biurokrację, przewlekłość postępowania i opieszałość, a także lekceważący stosunek urzędników sądowych do stron postępowania i świadków. Poglądy studentów na temat wymiaru sprawiedliwości oparte są, jak się okazuje, głównie na doniesieniach medialnych (z telewizji, Internetu). Zdaniem badanych, nieformalna kontrola społeczna, szczególnie w postaci rodziny, w znaczący sposób determinuje zachowania jednostki. W opinii badanych prawo jest ważnym narzędziem kontroli społecznej – służy zapewnieniu obywatelom bezpieczeństwa, zapobiega naruszaniu ładu i porządku społecznego, zapewnia rozwój jednostce.

Bibliografia

- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K.: *Kryminologia*. Gdańsk: Arche, 2001.
- Burdzik T.: *Prawo jako narzędzie kontroli społecznej*. W: *III Forum Socjologów Prawa „Prawo i ład społeczny”*. Red. E. Moczuk, B. Sagan. Rzeszów: Mitel, 2010.
- Kupiec H.: *Kontrola społeczna nad młodzieżą w dużym mieście*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2007.
- Kwaśniewski J.: *Społeczeństwo wobec dewiacji*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1984.
- O przestrzeganiu prawa i funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości w Polsce. Komunikat CBOS. Warszawa, styczeń 2013. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_005_13 [3.02.2017].
- Szacka B.: *Wprowadzenie do socjologii*. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2003.
- Szczepański J.: *Elementarne pojęcia socjologii*. Warszawa: PWN, 1970.
- Sztompka P.: *Teoria kontroli społecznej. (Próba systematyzacji)*. „Kultura i Społeczeństwo” 1967, nr 3.

Anna Nowak

Pedagogy Students' Attitude to Selected Social Control Institutions and to the Law as a Tool for Social Control

Summary: The article examines social control and the legal system as one of its tools. A survey was conducted among pedagogy students; the subject of the

survey was the students' attitude to the law and its effectiveness as well as evaluation of selected social control institutions.

The views presented by the students are diverse; the respondents believe that the law has a regulative and protective function, both in society and in their lives. In their opinion, the prosecutors and courts are the most effective, while they deem the municipal police as the least effective. The proper functioning of formal social control institutions (legal and law enforcement authorities) is determined by their staff competence, good organization of work, and actions in compliance with the law. According to the respondents, informal social control determines the behaviour of an individual significantly, since this type of social control acts promptly and has positive and negative sanctions at its disposal.

Key words: social control, formal and informal, sanctions, law, students

Anna Nowak

Die Beziehung der Pädagogikstudenten zu manchen Institutionen der sozialen Kontrolle und zum Recht als dem Instrument der sozialen Kontrolle

Zusammenfassung: In ihrem Beitrag befasst sich die Verfasserin mit der sozialen Kontrolle und dem Recht als einem von deren Instrumenten. Dargestellt werden hier die Ergebnisse der unter den Pädagogikstudenten durchgeführten Umfragen. Zum Untersuchungsgegenstand wurde die Beziehung der Pädagogikstudenten zum Recht und dessen Wirksamkeit, und die Beurteilung von manchen Institutionen der sozialen Überwachung eines Menschen; diese wirken nämlich am frühesten und verfügen über positive und negative Sanktionen.

Die befragten Studenten vertraten die Meinung, dass das Recht in der Gesellschaft eine regulierende und schützende Funktion ausübt, genauso wie in ihrem Leben der Fall ist. Am wirksamsten sind – so die Befragten – die Staatsanwaltschaft und die Gerichte, am erfolglosesten dagegen ist die Stadtpolizei. Ausschlaggebend für erfolgreiches Funktionieren der einzelnen Institutionen der sozialen Kontrolle sind: sachkundige Belegschaft, richtige Arbeitsorganisation und rechtmäßiges Handeln. Nach der Meinung der befragten Studenten ist die informelle Kontrolle imstande, die Verhaltensweise beträchtlich zu determinieren, denn sie funktioniert am frühesten und verfügt über positive und negative Sanktionen.

Schlüsselwörter: formelle u. informelle soziale Kontrolle, Sanktionen, Recht, Studenten